Verrijkte publicaties: niet techniek maar organisatie is de grootste uitdaging

BARBARA SIERMAN EN PAUL DOORENBOSCH

Steeds vaker worden onderzoekresultaten gepubliceerd in de vorm van een 'verrijkte publicatie' (VP), een digitale publicatie die in samenhang verschijnt met bijbehorende datasets. Publicaties en datasets worden vaak op verschillende plaatsen gearchiveerd. Duurzame toegankelijkheid en herbruikbaarheid zijn dus niet vanzelfsprekend. Niet de techniek maar de organisatie is het grootste obstakel, blijkt uit onderzoek.

Een consortium van Nederlandse universiteitsbibliotheken, gecoördineerd door SURFfoundation, onderzocht samen met enkele buitenlandse partners hoe duurzame toegankelijkheid van VP's kan worden gewaarborgd. Daarbij is ook specifiek gekeken naar de Nederlandse situatie. Nederland kent een netwerk van repositories van universiteiten, onderzoekinstellingen en HBO-instellingen, met één geïntegreerde webtoegang NARCIS (National Academic Research and Collaborations Information System). De Koninklijke Bibliotheek (KB) slaat de publicaties in die repositories duurzaam op in haar e-Depot. Vergelijkbare netwerken zijn elders in Europa ontstaan en in het project DRIVER (Digital Repositories Infrastructure Vision for European Research) is een centrale toegang tot deze Europese repositories gerealiseerd. De basisinfrastructuur is de afgelopen jaren verder uitgerold en stabiel gemaakt in het vervolgproject DRIVER-II. In dit project zijn ook een aantal onderzoeken gedaan naar opkomende vormen van publiceren in de academische wereld zoals verrijkte publicaties, ook wel *enhanced publications* genoemd.

Het DRIVER II werkpakket 'Verrijkte Publicaties' bestond uit een aantal verschillende onderzoeken. De Universiteitsbibliotheek van Amsterdam coördineerde een onderzoek naar beschikbare methoden en standaarden. Hieruit bleek dat het gekozen datamodel een bepalende factor is voor de toegankelijkheid van een VP: dit moet gebaseerd zijn op het ORE-model (*Object Reuse and Exchange*). De Universiteitsbibliotheek Leiden werkte dit gegeven nader uit en stelde het begrip 'hergebruik' daarbij centraal. Niet alleen wil je de publicaties bruikbaar houden, maar datasets kunnen een tweede leven krijgen in nieuw onderzoek. Daartoe moeten ze gevonden worden, goed en duurzaam toegankelijk zijn en moet de context meegegeven worden.

Om de diversiteit van verrijkte publicaties aan te tonen en de mogelijkheden duidelijk te maken, ontwierpen Data Archiving and Networked Services (DANS), de Koninklijke Nederlandse Akademie voor Wetenschappen (KNAW) en anderen een demo van enkele VP's [http://driver2.dans.knaw.nl/demonstrator/html/index.html]. KB, DANS, de drie technische universiteiten (3TU) en de Universiteit van Göttingen schreven een rapport over het duurzaam toegankelijk houden van de verrijkte publicaties. Ten slotte hebben KB, DANS en 3TU uitgeprobeerd hoe binnen het huidige Nederlandse bestel van duurzame toegankelijkheid een verrijkte publicatie zou kunnen worden opgeslagen; hieruit kwam een animatie voort [http://www.surfmedia.nl/medialibrary/item.html?id=D5CHvHq2d27nAnHDhOrbxaO0]. De conclusies uit dit onderzoek wezen erop dat niet de techniek de bottleneck is bij het duurzaam toegankelijk houden van verrijkte publicaties, maar de organisatie daarvan. Om duurzaamheid te waarborgen moeten de nodige hordes worden genomen op het gebied van bestandsformaten, rechten, authenticiteit en *persistent identifiers*. Ook moeten de wensen van de toekomstige gebruikers beter in beeld worden gebracht.

Met de afronding van DRIVER-II is nog geen einde gekomen aan het onderzoek naar verrijkte publicaties. Surfshare, het meerjarige innovatieprogramma van SURFfoundation, heeft enkele vervolgprojecten op gang gebracht die een brug proberen te slaan tussen het meer theoretisch onderzoek in DRIVER-II en de praktische uitwerking daarvan. Als het eind 2009 ingediende Europese projectvoorstel ScienceLife wordt gehonoreerd zal ook daarin de infrastructuur voor creatie, bewaren, toegang en hergebruik van verrijkte publicaties verder worden uitgebouwd.

Over het Nederlandse aandeel in DRIVER-II zijn drie publicaties verschenen – zie de rubriek 'Gelezen'.

http://search.driver.research-infrastructures.eu/

Erfgoed op de kaart gezet

JEROEN VAN DER VLIET

De erfgoedsector heeft de kaart herontdekt. Oude kaarten en plattegronden zijn wijd verbreid en doorgaans ook gedigitaliseerd. In cartografische zin minder voor de hand liggende bronnen staan nu volop in de aandacht. Miljarden bewaarde documenten, foto's, filmbeelden en objecten hebben een relatie met een fysieke én vaak nog aanwijsbare plaats op de wereld.

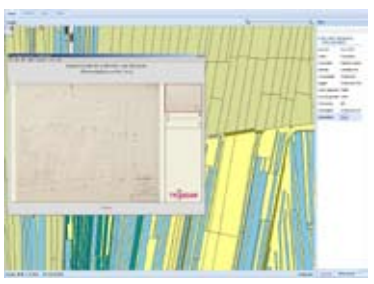

Van links naar rechts: WatWasWaar, HISGIS, Mapit1418 en Forten.info.

Op het gebied van GPS zijn revolutionaire ontwikkelingen gaande. Satelliet- en kaartbeelden van de hele wereld zijn via internet raadpleegbaar, slimme mobiele telefoons wijzen de weg door onbekend terrein, digitale camera's registreren waar een foto precies is gemaakt. Daardoor geïnspireerd zijn ook erfgoedinstellingen gaan nadenken hoe hun collecties te koppelen aan digitaal kaartmateriaal.

Verschillende instellingen werken al geruime tijd met een Geografisch Informatie Systeem (GIS) of een webversie daarvan. Bekend is bijvoorbeeld het archeologisch informatiesysteem *Archis* van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Toepassingen voor het grote publiek zijn echter een recent fenomeen. Een belangrijke stap werd gezet in 2001, toen werd begonnen met de digitalisering van de kadastrale kaart uit 1832. Deze kaart vormt de basis waarop de publiekswebsite *WatWasWaar* (www.watwaswaar.nl) is gebouwd. Ook het project *HISGIS* (www.hisgis.nl) van de archieven in de noordelijke provincies gebruikt deze kaart als uitgangspunt. Het idee is dat ieder perceel op de digitale kadastrale kaart kan dienen als een koppelvlak voor andere erfgoedbronnen, zoals een foto of bouwtekening van een inmiddels verdwenen gebouw, een oud koopcontract of zelfs historische filmbeelden uit het Polygoonjournaal. De mogelijkheden zijn onuitputtelijk.

Crowdsourcing

Lang niet altijd is bekend wat de exacte locatie is waarop een oud document of historische foto betrekking heeft. Dat gaat zeker op voor een collectie foto's uit de Eerste Wereldoorlog die zich tegenwoordig in het Nationaal Archief bevindt. Het rijksarchief besloot de hulp van de internetgemeenschap in te roepen. Het resultaat is www.mapit1418.nl. Bezoekers kunnen met een vlaggetje de locatie aangeven waar aan het front de foto's zijn gemaakt. Wie daar bedreven in is, kan er zelfs een leuke prijs mee in de wacht slepen.

Deze zogenaamde *Crowdsourcing* blijkt ook de oplossing achter een omvangrijk project als het in kaart brengen van alle monumenten in het land. Een groep Vlaamse vrijwilligers is enkele jaren terug begonnen met het documenteren en fotograferen van tienduizend historische gebouwen, beschermde stads- en dorpsgezichten en archeologische vindplaatsen in Vlaanderen. Inmiddels staan op de website *Erf-goed.be* zo'n 6900 foto's en beschrijvingen. In ons land zijn alle forticifaties die deel uitmaakten van de Nieuwe Hollandse Waterlinie door vrijwilligers gedocumenteerd en op *Forten.info* gepubliceerd. Deze beschrijvingen kunnen ook als KML-bestand in Google Earth worden geïmporteerd.

Spellingvarianten

Wie vaker met digitale kaarten, geodatasets of een GIS-systeem werkt, heeft ongetwijfeld gemerkt dat er een lange leercurve is. Het vak van de – digitale – geograaf of kaartenmaker is doorspekt met jargon, er bestaan verschillende kaartprojecties en coördinatenstelsels en digitale bestanden zijn er in allerlei formaten, zoals KML, GML of ESRI Shapefile. Bijkomend probleem in het gebruik van historische adresgegevens zijn de meerdere spellingvarianten die vaak van hetzelfde toponiem bestaan (bijvoorbeeld het oude Die Haeghe of het moderne Den Haag of 's Gravenhage). Oude gehuchten, buurtschappen en dorpen zijn opgegaan in grotere agglomeraties, door herindelingen zijn gemeentenamen verdwenen en gemeentegrenzen verlegd en ook straatnamen worden vaak hernoemd (de Amstellaan in Amsterdam werd na de Tweede Wereldoorlog omgedoopt tot Stalinlaan en na de Russische inval in Hongarije van 1956 opnieuw gewijzigd in Vrijheidslaan).

Minimumeisen

Enige standaardisering en deskundigheidsbevordering op dit terrein is dus zeker wenselijk. Dit blijkt onder andere uit gesprekken die DEN voerde met diverse erfgoedinstellingen. De verkenning *Cultureel Erfgoed en Locatie* naar de technische mogelijkheden voor de digitale ontsluiting van locatiegerelateerd erfgoed, die de stichting Archiefprogrammatuur (STAP) vorig jaar in opdracht van het Ministerie van OCW uitvoerde, bevestigt dit beeld. Voor DEN was dit aanleiding om in het project *DE BASIS* (www.den.nl/debasis) minimumeisen op te nemen voor het vervaardigen, uitwisselen en presenteren van geo-informatie. Op het gebied van deskundigheidsbevordering reiken DEN en STAP het erfgoedveld de hand. Zij gaan een reeks bijeenkomsten organiseren waar erfgoedinstellingen zich wegwijs kunnen maken in de wondere wereld van de digitale geo-informatie.